Informacijos ir komunikacijos specialistų strateginės lyderystės kompetencijų formavimo tendencijos žinių visuomenėje

Saulė Jokūbauskienė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto
Informacijos ir komunikacijos katedros doktorantė
Vilnius University, Faculty of Communication,
Departament of Information and Communication,
Doctoral student
Saulėtekio al. 9, LT-10222 Vilnius
El. paštas: g.saule@gmail.com

Sėkmingai vystysis tos šalys ir organizacijos, kurios bus pasirengusios kaitai, nebijos naujovių ir išliks konkurencingos

(Lietuvos pažangos strategijos projektas „Lietuva 2030“).

Nors žinių visuomenė kuriama jau daugiau nei kelis dešimtmečius, tačiau pripažįstama, kad dažnai nėra atitikties tarp žinių ekonomikos keliamų konkurencingumo, produktyvumo, profesionalumo reikalavimų ir jos dalyvių esminių kompetencijų. Nepakankamą Europos konkurencingumą ir elektroninę atskirtį lėmė menkas valstybinio sektoriaus ir verslo institucijų bendradarbiavimas, lėtas informacijos ir ryšių technologijų infrastruktūrų integravimas į žinių ekonomiką bei žinių organizavimo specialistų trūkumas. Globaliai ir strategiškai mąstanti besimokanti organizacija žinių visuomenės požiūriu strateginius tikslus įgyvendina per nuoseklų kompetencijų kūrimą, pasitikėjimą ir atsakomybę. Straipsnyje analizuojamos informacijos ir komunikacijos specialistų strateginės lyderystės kompetencijų formavimo tendencijų įžvalgos žinių visuomenėje, supažindinama su atlikto empirinio tyrimo rezultatais ir pateikiama jų interpretacija.

Reikšminiai žodžiai: *skaitmeninė kompetencija, informacijos ir komunikacijos specialistai (IKS), IKS strateginės lyderystės kompetencijos, „tamsioji“ kompetencijos pusė, metakompetencija, intelektinis kapitalas, rizika, tinklaveika, žinių visuomenė, informacijos ir ryšių technologijos (IRT)*

Problemos pagrindimas ir temos aktualumas

„Darbinių įgūdžių, būtinų ateityje 2020“ studija (University of Phoenix Research Institute, 2011) teigia, kad esminės pokyčių prielaidos – pažangi informacijos ir ryšių technologijų (toliau – IRT) raida, sistemiškumas, naujoji medijos ekologija, viršstruktūrinės organizacijos formos ir globaliai sujungtas pasaulis. Šie veiksniai paskatino naujų poreikių žmogiškojo kapitalo formavimąsi, t. y. tinkamą darbo jėgos kokybės ir gebėjimų santykį kaip organizacijos produktyvumo lygmens kėlimą ir pridėtinės vertės kūrimą.

Reikia atkreipti dėmesį, kad dažnai yra vartojama informacinės visuomenės sąvoka, kuri apibūdinama tam tikrais rodikliais (IVPK veiklos ataskaita, 2012; 2011; IVPK,

VPVĮ Lietuvos informacinės visuomenės plėtros tendencijų ir prioritetų 2014–2020 metais vertinimas, 2012; ir kt.), tačiau šiame tyrime žinių visuomenė laikoma pažangesniu informacinės visuomenės etapu. Tai tokia visuomenė, kuri yra dinamiška ir kelia išskirtinius reikalavimus jos dalyviams, todėl ypatingą vertę įgyja naujo tipo kompetencijos, pavyzdžiui, lyderystė, skaitmeninė kompetencija ir besimokančios organizacijos dimensija (Singh, 2011; Senge, 2001; COM 2020 (2010)).

Strateginiuose nacionalinio ir Europos lygmens dokumentuose (2006) 962/EB) pateiktos esminių kompetencijų rekomendacijos siekiant mokymosi visą gyvenimą tikslų. Rekomendacijos metmenyse *skaitmeninė kompetencija* įvardyta kaip viena iš aštuonių esminių kompetencijų žinių ekonomikos kontekste. Socialinis ir ekonominis dalyvavimas žinių visuomenėje neįmanomas be skaitmeninės kompetencijos iš esmės todėl, kad ja remiantis plėtojamos ir kuriamos kitos kompetencijos. Europos Komisijos (EK) viena iš septynių strategijos Europa 2020 (COM (2010) 2020 galutinis) pavyzdinių iniciatyvų „Naujų įgūdžių ir darbo vietų kūrimo darbotvarkė“ paskatino darbo rinkos dalyvių sąveiką ir specialistų konkurencingumą per esmines kompetencijas. Kituose vienas kitą papildančiuose prioritetuose „Pažangus augimas: žiniomis ir inovacijomis pagrįsto ūkio vystymas“ „Globalizacijos erai pritaikyta pramonės politika“ dėmesys sutelkiamas į inovatyvumo, konkurencingumo, verslumo gebėjimų skatinimą. Europos skaitmeninės darbotvarkės (COM (2010) 245 galutinis) įvardyti tiksliai ir priemonės jiems pasiekti ypač akcentuoja skaitmeninio raštingumo kompetenciją. Europos Sąjungos (ES) formuluojamos strateginės kryptys skatina investicijas į ekonominės situacijos problemų sprendimą bei veiklas, kurios padėtų Europai tapti konkurencingesnei.

Dar nerealizuoti strateginiuose dokumentuose numatyti pažangūs ir lankstūs kompetencijų ugdymo mechanizmai, kurie sudarytų galimybes visuomenei įgyti ir naudotis reikalingomis pagrindinėmis kompetencijomis, ir tai sukurtų palankesnes sąlygas darbo rinkoje. Todėl patvirtintame strateginiame plane Europa 2020 ir šį dokumentą atitinkančioje Lietuvos informacinės visuomenės plėtros 2011–2019 metų programoje (Žin., 2011, Nr. 33-1547) svarbiausiais prioritetais pripažįstama ne tik *skaitmeninė kompetencija*, bet ir *besimokanti organizacija*. Besimokanti organizacija, inovatyviai reaguodama į rinkos pokyčius ir saugodama sukauptą patirtį, plečia savo žinias ir jas panaudoja įvairiomis išraiškos formomis. Ji siekia numatytų strateginių tikslų, keldama e. gebėjimų lygį, tinkamai organizuodama esmines specialistų kompetencijas ir kartu užtikrina organizacijos konkurencingumą žinių ekonomikos kontekste. Tuo siekiama didinti visos Europos konkurencingumą, numatytą dar 2000 m. Lisabonos strategijoje, ir mažinti e. atskirtį. Siekiant ES strateginiuose dokumentuose numatytų tikslų būtinas ne tik nuolatinis piliečių ir jų kompetencijų ugdymas. Ypač svarbus yra šiame kontekste atsiradęs žinių vadybos specialistų poreikis. Ypatingas vaidmuo šioje srityje tenka informacijos ir komunikacijos specialistams, kurie žinių visuomenėje atlieka pagrindinį besimokančios organizacijos lyderių vaidmenį, tačiau šių specialistų ugdymo galimybės dar nėra iki galo išnaudojamos. Šias problemas lėmė nepakankamas žinių ekonomikos keliamų iššūkių paisymas, sisteminio požiūrio į kompetencijų modeliavimą bei ugdymą

Daugiaskaitmeninis raštingumas – būtinas kiekvieno piliečio gebėjimas, padedantis jam tobulinti ir plėtoti informacinės visuomenės kompetencijas. Komunikate „El. įgūdžiai XXI amžiuje: konkurencingumo, ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo skatinimas“ (COM (2007) 496 galutinis) pabrėžiamos investicijos į žmogiškuosius išteklius, *el. kompetencijos* sistemos ir mobilumą lengvinančių priemonių kūrimas, formaliojo ir neformaliojo švietimo svarba konkurencingoje rinkoje.

Remiantis ES strategija Europa 2020, lemiamu žinių ekonomikos veiksniu laikoma skaitmeninė kompetencija, kuri yra fundamentali individo orientacijai žiniomis grįstoje visuomenėje, skatina esminių kompetencijų tobulinimą ir plėtrą naudojantis el. mokymosi pranašumais. Trys galimi Europos atsigavimo scenarijai (COM (2010) 2020, p. 10) leidžia daryti prielaidą, kad Europa gebės pasiekti tvarų augimą, jei bus susitelkta į žmonių kūrybingumą, inovacijas ir verslumą. Socialinis kapitalas pagal jo funkciją apibūdinamas kaip socialinės struktūros darinių įvairovė, palengvinanti tam tikrus struktūroje esančių individų veiksmus (Coleman, 2005, p. 270) ir neprieštaraujanti Lisabonos susitarimo tikslams, ypač socialinės sanglaudos prioritetui.

Krizės paveiktai ES ekonomikai atsigauti būtinas pažangus augimas, kurio esmė – žinių ir inovacijų stiprinimas ilgalaikėje perspektyvoje. Europos darbo vietų kūrimo ir ekonomikos augimo strategijos dalis (COM(2011) 567 galutinis), orientuota į kokybišką mokymą ir mokymąsi, įrodo, kad *žmogiškojo kapitalo informacijos potencialas strategiškai turi būti kreipiamas tinkama linkme.* Socialinis kapitalas viešosios gėrybės aspektu – tai išteklius, kurio vertė ryškėja naudojant (Coleman, 2005). Galima daryti prielaidą, kad tai galioja ir intelektiniam kapitalui, kuris formuojamas žinių ekonomikos kontekste ir vartojant yra kintantis matmuo.

Besimokanti organizacija, inovatyviai reaguodama į rinkos pokyčius ir saugodama sukauptą patirtį, plečia savo žinias ir jas panaudodama įvairiomis išraiškos formomis gali siekti numatytų strateginių tikslų, tokiu būdu toliau sėkmingai kaupti intelektinį turtą. Sisteminis žinių vadybos požiūris leidžia organizacijos lyderiui identifikuoti kritines kolektyvines kompetencijas ir jas tobulinti bei plėtoti. Intelektinio kapitalo koncepcijos esmė – jo sudedamųjų dalių sąveika ir transformacija. Tikslingų žinių potencialas socialinių struktūrų atžvilgiu leidžia individui ir kartu organizacijai išvengti iracionalios elgsenos paveiktų sprendimų. Pasitelkiant IRT kompetenciją lengva sistemiškai identifikuoti mums nežinomas organizacijos kompetencijas ir trūkstamas žinias, todėl socialinių sąveikų metu intelektinis kapitalas duoda akivaizdžią pridėtinę vertę.

Transformacijos tinklaveikos visuomenėje skatina produktyvumo augimą, inovacijas ir darbo vietų kūrimą ne tik Europos mastu, bet ir globalioje žinių ekonomikoje (COM (2010) 2020). IRT įtaka modifikuoja ir rizikos visuomenės grėsmes – grėsmių amplitudė pasipildo informacinių karų ataka. Tobulinant el. kompetencijas daromos įžvalgos, kad pereinama į inovacijų lygmens kompetencijas, kurios reikalauja stiprinti kitas svarbias „i. kompetencijas“ (angl. *i-competencies – important competencies*) (Fonstad, Lanvin, 2010). I. kompetencijų sandaros esmė – bendradarbiavimas per skaitmenines ir komunikacijos kompetencijas, o jas įvardyti svarbu kuriant papildomus i. kompetencijų tipus. Atnaujin-